

פעם בשלשים שנה לערך, קובעים חדש מלא נוסף בשנה, כלומר שבעה מלאים וחמשה חסרים בשנה פשוטה, או שבעה וששה במעוברת – משום עודף חלקי השעה שיש בין מולד למולד, שהוא מעט יותר מ-29 יום ומחצה.

לשיטה זו, מניין ימות השנה בדרך כלל הוא 354 יום. ובשנה מעוברת: 383. ואין בין ראש השנה זה לראש השנה הבא אחריו אלא ארבעה ימים בלבד, שאם ר"ה זה חל ביום ראשון, ר"ה הבא יהיה ביום חמישי. ובמעוברת – חמשה ימים.

ואולם דעת סתם משנתנו (שכמותה פסק הרמב"ם. ע' קדוה"ח יח. וע"ע לח"מ תמידין א, יז; מג"ח שט, א; בית ישי כט), אינה כן, אלא אפשר להוסיף או לגרע במספר החדשים המלאים והחסרים, ולעולם אין פוחתים מארבעה חדשים מעוברים בשנה משום שאז יחול ראש השנה הבא מוקדם מהראות המולד שלשה ימים, וירננו הרואים (וע' חו"א או"ח קמ, ג ובדרושי 'יערות דבש' ח"ב ד). ואולם ארבעה חדשים מעוברים – עושים, כגון שהיתה שנה שלפניה מעוברת וחודש העיבור בן שלשים יום, ונתאחר ר"ה מן המולד.

ולענין אפשרות הוספת חדשים מלאים; לפירוש רב הונא למשנתנו (וכן היא דעת רבי ודעת שמואל. וכ"ה בתוספתא) אפשר לעבר שמונה חדשים, כגון שהשנה שלפניה היתה מעוברת וחודש העיבור היה חסר, והרי הקדים ר"ה את המולד מעט (וה"ה כששנה זו מעוברת. עפ"י תוס'), אבל לעולם אין להרבות יותר משמונה מלאים. ולדעת עולא, גם שמונה אי אפשר, שלדעתו חודש העיבור לעולם הוא בן שלשים יום, והרי אם נעבר שמונה חדשים, נמצא מתאחר המולד ביומיים לאחר ראש השנה.

א. הרמב"ם פסק כרב הונא. ולא פירש שעושים שמונה מלאים דוקא בשנה מעוברת (וכבר עמד על כך בי"ב תודה).

ב. מעולם לא נראו ששה חדשים מעוברים בשנה זו אחר זו (תוספתא).

ג. במקום שאין מכירים זמנו של חדש, וכן בגליות – נוהגים אחד מעובר ואחד שאינו מעובר (תוספתא א). וכן נקבע עתה ע"י מסדרי הלוח, שלעולם לא יהיו בשנה יותר משבעה מלאים או שבעה חסרים (עתוס').

ד. מצינו שבשנה הראשונה לצאת ישראל ממצרים עשה משה שמונה חדשים חסרים (שבת פח.). ואעפ"י שלא היתה השנה הקודמת מעוברת שהרי בניסן של אותה שנה נאמר 'החדש הזה לכם', לא היה לחוש מפני הרואים, שהרי הלבנה היתה מכוסה בענני הכבוד (עפ"י יערות דבש ח"ב ד. ע"ש).

דף י

י"ד. א. כמה תקיעות תקעו במקדש בכל יום?

ב. כמה נבלים וחלילים היו במקדש?

ג. בכמה ימים החליל היה מכה לפני המזבח?

ד. התרועה והתקיעות שלפניה ולאחריה – האם כולן מצוה אחת, ומאי נפקא מינה?

ה. החליל שבמקדש – מהם תכונותיו ושמותיו, וכיצד היה שימושו בנגינה? אלו כלים נוספים מוזכרים בסוגיא ומה הן תכונותיהם?

א. בכל יום תקעו הכהנים במקדש בחוצרות, לא פחות מעשרים ואחת תקיעות, שהן שבע תרועות וי"ד תקיעות, לכל תרועה תוקעים תקיעה אחת לפניה ואחת לאחריה; שלש בפתיחת שערים, תשע בנסכי תמיד של שחר ותשע בנסכי תמיד של בין הערבים (עפ"י סוכה ג. וע' אבנ"ז או"ח כג, ה – האם תיתכן אפשרות ל"ב תקיעות ביום).

ובימים מוסיפים בשנה היו מוסיפים עליהן [בהקרבת המוספים, בניסוך המים, או להבטיל העם ממלאכה בכניסת השבת. כמפורט בסוכה גג. ומבואר שם שבערב פסח שחל בשבת היו תוקעים 51 או 57 תקיעות] עד ארבעים ושמונה; ט"ז תרועות ול"ב תקיעות.

א. יש אומרים שאפשר לתקוע אף בשופר (עתוס' סוכה נ: ורשב"א ור"ן ר"ה לב:) [ויתכן מלבד החצוצרות] (ע' באריכות בשיטות הראשונים, בחדושי הגר"ד בנגים ח"ב סא. וע"ע בפירוש האברבנאל בהעלותך; מנ"ח שפד, ד; רש"ש ע"ז מז. שפת אמת ר"ה כט).
 ב. יש מדייקים מלשון הרמב"ם שגם הלויים כשרים בתקיעות אלו, כשאר שירה (ע' מנ"ח שפד, ז). ויש חולקים (ע' מנחת יצחק על המנ"ח שם; מקדש יחזקאל כאן).
 ג. כתב בספר מנחת חינוך לדייק מדברי הרמב"ם שמצות תקיעה בחצוצרות בכל יום אינה מדאורייתא אלא מדרבנן, ומן התורה אין חיוב אלא ביום שמחה ומועד. ויש חולקים (וע' חזון איש סוף המסכת; חדושים ובאורים כאן. וע"ע בחדושי הגר"ד סוכה גג).
 עוד כתב המנ"ח (שפד, ח): נראה שמן התורה אין מנין לתקיעות אלא תקיעה תרועה ותקיעה בלבד.

ב. אין פוחתים משני נבלים ולא מוסיפים על ששה. (לא נתפרש הטעם. רש"י).
 אין פוחתים משני חלילים ולא מוסיפים על י"ב (כנגד י"ב ימים שהחליל מכה לפני המזבח. רש"י).
 כשאין שם שני נבלים או שני חלילים, צ"ע האם ינגנו באחד אם לאו (ע' חדושים ובאורים).
 ע' להלן יג – מנין שאר כלי השיר).

ג. י"ב יום בשנה החליל היה מכה לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבן; בשחיטת פסח ראשון, בשחיטת פסח שני, ביו"ט הראשון של פסח, ביו"ט של עצרת, ובשמונת ימי החג.

א. ישנה דעה במסכת סוכה (נא – לרב יוסף) שלדעת התנאים הסוברת 'עיקר שירה בפה' [וכן סוברים התנאים המוזכרים במשנתנו, כדלהלן], אין מנגנים בכלי שיר בשבת וביום טוב. ואולם מסקנת הגמרא שם שהניגון בכלי במקדש דוחה שבת ויו"ט. (ע"ע בתוס' סוכה שם ולהלן יא רע"א; לחם משנה לולב ח, ג).

ויש אומרים שרק ב"ב יום אלו היה החליל דוחה שבת ויו"ט, ולא בשאר שירים על הקרבנות (עפ"י ערוך לנר סוכה נ: מנחת מרדכי על מקד"ד כה הערה י – עפ"י דיוק לשון הרמב"ם כלי המקדש ג, ו).
 ב. יש אומרים שבשאר הימים לא נגנו בחלילים כלל (ערש"י ושיטמ"ק), וי"א שנגנו (ע' לקוטי הלכות סוף תמיד; מנחת מרדכי על מקדש דוד כה הערה יא).

יש שהבינו מדברי רש"י שבי"ב הימים לא היו מנגנים בשאר כלים מלבד בחלילים (כן נקט בפשיטות בספר מקדש דוד כה, ג. וכן צדד הרש"ש בסוכה נ). ואין הדבר מסתבר, כי מה טעם למעט במנגנים בימי השמחה, וגם ברש"י בסוכה מפורש שהיו גם שאר כלים.

ד. רבי יהודה סבר תקיעה ותרועה ותקיעה – מצוה אחת היא (ותקעתם תרועה... תרועה יתקעו – הרי קול אחד הוא, תחילתו וסופו פשוט ושבר באמצעו. ריטב"א תענית טו.), וכשיטתו אמר רב כהנא שאין להפסיק כלום בין תקיעה לתרועה. וחכמים סוברים שאין התקיעות דבר אחד עם התרועה ואפשר להפסיק ביניהם. וכן היא דעת סתם משנתנו שהחשיבה כ"א ומ"ח תקיעות במקדש, ואילו לרבי יהודה אין פוחתים משבע ואין מוסיפים על ט"ז.

מבואר בגמרא שלדעת חכמים, התקיעות שהיו תוקעים במדבר ללא תרועה, כדי להקהיל את העם או להסיע המחנות – מצוה הן. ולדעת רבי יהודה אינן אלא סימן ולא מצוה [ולכך לא היה עמהן תרועה].

ה. החליל – הוא 'אבוב', ונקרא חליל על שם מתיקות קולו. היה דק, של קנה – מפני שקולו ערב – ולא של נחושת. ומימות משה היה. צוה המלך וציפווה זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את צפוי ויהיה קולו ערב כמות שהיה.

החליל הוא כלי (נשיפה) עם נקבים שמכים עליהם להנעמת הקול (רש"י).

סיום הנעימה ('חילוק' שבין נעימה אחת לחברתה. ערש"י; תפארת ישראל) היה על ידי הארכת קול באבוב יחיד (ולא בשאר כלים (ר"ג). ולא בשני חלילים (רש"י). והרמב"ם פירש 'אבוב יחיד' שהיה מסיים באבוב בעל נקב אחד).

צלצל (מצלתיים. עפ"י גמרא יג: ורש"י) היה במקדש. של נחושת היה.

[וכן המכתשת לפיטום הקטורת – של נחושת. שניהם ממורקים היו, ונשתייירו ממקדש ראשון ונפגמו, וניסו לתקנם ונתקלקל קולם, וחזרו והסירו התיקון].

מגריפה היתה במקדש, בה עשרה נקבים; כל נקב מוציא עשרה מיני זמר, כלומר היה יוצא ממנו קנה בן עשרה נקבים (רש"י). ובברייתא שנו בלשון גוזמא: מאה מיני זמר לכל נקב.

רש"י כתב 'מגריפה' – שבה גורפים את דשן המזבת, כעין כף. והתוס' הקשו הלא כלי זמר

היתה ולכן פרשו ששתי מגריפות היו, אחת לדשן ואחת לשיר.

הדרולים (/ הדרוליס / עדרולין) – לא היה במקדש, מפני שקולו עב (כ"ג הערוך) ומערבב את הנעימה. בירושלמי (סוכה פ"ה) מבואר שהוא העוגב. ומרש"י כאן משמע שהיה כמין פעמונים (וע' שו"ת חת"ס פו; זבח תודה).

טו. אלו ימים בשנה היחיד גומר בהן את ההלל? מה המיוחד את הימים הללו משאר ימים?

שמונה עשר יום שהיחיד גומר בהם את ההלל מן הדין: שמונה ימי החג, שמונה ימי החנוכה, יו"ט ראשון של פסח, יו"ט של עצרת. ובגולה מוסיף עוד שלשה ימים: יום נוסף בכל רגל לשלש הרגלים.

ובארו בגמרא שאין אמירת הלל מן הדין אלא בימים הנקראים 'מועד' [להוציא שבתות] החלוקים בקרבנותיהם [להוציא שאר ימי הפסח שקרבנם שווה ליום הראשון], והם אסורים בעשיית מלאכה להוציא ראש חדש (השיר יהיה לכם כליל התקדש חג – לילה המקודש לחג הוא שטעון שירה), מלבד ראש השנה ויום הכפורים – מפני שהם ימי דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו.

יוצאים מן הכלל הזה הם ימי החנוכה, שאעפ"י שאינם 'מועד' ואינם אסורים במלאכה ולא חלוקים בקרבן, תקנו בהם הלל משום הגס [לא כן כפורים]; אם משום שמשנכנסו ישראל לארץ אין אומרים שירה על נס שבחול' (ר' יצחק), אם משום שקריאת המגילה היא ההלל (רב נחמן), או משום שעדיין 'עבדי אחשורוש' אנו (רבה).

א. על מקור מצות קריאת ההלל; לדעת הראב"ד (חנוכה ג,ו. וע"ש בכס"מ) הואיל ולמדוהו מן הכתוב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג הריהו 'עשה' מדברי קבלה. ויש אומרים שאין זה אלא אסמכתא בעלמא, ולא תקנו נביאים לומר הלל בימים קבועים אלא על כל צרה שנגאלים ממנה (עפ"י מ"מ שם בדעת הרמב"ם). ולפי זה בספק – אין צריך לקרוא את ההלל, כדין ספק דרבנן לקולא (כן פסק השאג"א טו).

יש אומרים שקריאת ההלל במועדי התורה ובשחיטת הפסח – מן התורה (ע' בהשגות הרמב"ן לספר המצוות א ב. וכ"ד בה"ג שקריאת הלל מדאורייתא [והוא מנאה במנין המצוות, וכן דעת היראים וסמ"ק ועוד. ואין כן דעת הרמב"ן. ע"ע בזהר הרקיע שם]. וע"ע בספר מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם. וע' בשו"ת חת"ס יו"ד רלג שבחנוכה קריאתה חובה מהתורה, בקל וחומר מסיפור יציאת מצרים בליל פסח, שאם משעבוד לחרות אומרים שירה בפה, ממתה לחיים לא כל שכן. והנצי"ב (בהעמק שאילה כו, א) נקט שהחובה מהתורה אינה אלא בזמן שארע הנס ממש, אבל לשנים הבאות אינו אלא מדרבנן).

ב. בראש חדש נהגו לומר הלל בדילוג, ואעפ"י שאין זה חובה מן הדין (ע' תענית כח שכן נהגו בימי האמוראים בבבל ולא בא"י). וכן קוראים את ההלל בדילוג בחול המועד פסח ובשביעי של פסח. יש אומרים שגם הלל בחוהמ"פ מנהג חכמים הוא כמו בראש חדש (רמב"ם ברכות יא, טז. וכ"מ בתוס' כאן. וכן מדברי הרשב"א ברכות יד. שבא"י לא היו קוראים אותו. וע"ש בשיטמ"ק). ויש סוברים שתקנת חכמים היא בכל מקום, אף בא"י – לפי שהימים מקודשים לשם חג וגם אסורים במלאכה מדברי סופרים (עפ"י רמב"ן, מובא בר"ן שבת פ"ב ובמ"מ חנוכה ג, ו; מאירי תענית פ"ד). ונחלקו הראשונים האם מברכים על קריאת ההלל בר"ח ובחול המועד פסח אם לאו, מפני שאינו אלא מנהג (ערמב"ם וראב"ד חנוכה ג, ז ברכות יא, טז; או"ח תכב). וישנה דעה שהציבור מברכים ולא היחיד (רה"ג, ר"ח בתוס' סוכה מד: רי"ף שבת פ"ב. שו"ע שם; וכן דעת השלה"ק, וע' גם בסידור רש"י מלאדי).

דף יא (יב)

- א. מי היו המנגנים על הכלים במקדש, בזמן שירת הלויים?
 - ב. האם השיר מעב את הקרבן? האם שרים ביום דוקא ולא בלילה?
 - ג. עיקר שירה מן התורה מניין?
 - ד. האם ביכורים טעונים שירה?
 - ה. לוי משורר ששיר, או משורר ששר – מה דינם? האם מותר למשורר לסייע בהגפת דלתות? ומה דינו של כהן שעשה בעבודת הלויים?
 - ו. אלו קרבנות טעונים שירה? האם ניתן לשיר שלא על הקרבן?
 - א. נחלקו תנאים מי היו המנגנים המכים בחליל; רבי מאיר אומר: עבדי כהנים היו. רבי יוסי אומר: ממשפחות מיוחסות בישראל, שהיו משיאים לכהונה – משפחת בית פגרים ובית צפריא מעמאום. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: לויים היו.
- משמע בגמרא שאם ננקוט כדעת הסובר 'עיקר שירה בכלי', ודאי צריכים שיהיו לויים. ומחלוקת התנאים במשנתנו היא כפי הדעה שעיקר שירה בפה; ר"מ סבר אין מעלים מן הדוכן לא ליוחסין ולא למעשרות, הלכך עבדים כשרים. ר' יוסי סבר: מעלין מדוכן ליוחסין ולא למעשרות. ור"ח בן אנטיגנוס סבר מעלים הן ליוחסין הן למעשרות, והרואה אינו מדייק להבחין אם מזמרים בפה או בכלי, הלכך אין כשרים אלא לויים.

א. דעת הרמב"ם להלכה (כלי המקדש ג, ג; שבת י, ע"ש באו"ש; לחם משנה לולב ח, יג; לקוטי הלכות סוף תמיד; שעורים זכר א"מ ח"ב עמ' סה) שעיקר שירה בפה (וע"ע רש"י ותוס' קדושין סט:).
 ופסק הרמב"ם כר' יוסי, שישראלים מיוחסים כשרים לנגן, לפי שמעלים מן הדוכן ליוחסין אבל לא למעשרות (עפ"י כסף משנה; לקוטי הלכות).
 יש מי שכתב שלא דיבר הרמב"ם אלא בשאר ימות השנה, שעיקר השירה בפה, אבל בי"ב ימים הניגון בכלי מעיקר השירה הלכך אינו כשר אלא בלויים (עפ"י מנחת מרדכי על מקדש דוד כה הערה י).